

پارادایم قاچاق سازمان یافته و حرفه‌ای کالا و ارز؛ پیشگیری و مقابله با آن

دکتر احمد کلاه مال همدانی^۳

---

^۳. دکترای جغرافیای محیط زیست و عضو اداره کل پژوهش ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز
a_k_hamedani@yahoo.fr

چکیده

اقتصاد پنهان به عنوان بخش غیر رسمی اقتصاد کشورهای جهان همواره توانسته به موازات اقتصاد رسمی کشورها خودنمایی کرده و موجبات خسران شدید در ابعاد مختلف اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، محیطی و... را فراهم آورد در این میان قاچاق سازمان یافته و حرفه‌ای کالا و ارز به عنوان مهمترین بخش اقتصاد پنهان به پدیده‌ای تبدیل شده که از آن می‌توان به عنوان یک پارادایم یاد کرد. در این نوشتار تحقیقی هدف تبیین ابعاد قاچاق سازمان یافته و حرفه‌ای و تشریح اجزای آن با رویکرد حقوق اجتماعی است. این تحقیق به لحاظ هدف توصیفی و به لحاظ روش اسنادی است در گردآوری اطلاعات از متون و کتابهای مختلف، مقالات علمی و پژوهشی، واژه‌نامه‌ها، متون قانونی، گزارش‌های عملکرد، اظهارنظرهای کارشناسانه، تجربیات علمی نگارنده و... استفاده شده و نتیجه گرفته شده است که قاچاق سازمان یافته دو وجه ملی و فراملی به خود گرفته و هدف از آن جنگ نرم از طریق فشل کردن نظام اقتصادی کشور است. برای پیشگیری و مقابله با آن نیز با توجه به متن مقاله ۱۲ محور کلی برنامه‌ای پیشنهاد شده است که محقق لازم می‌داند از طریق کارشناسان برنامه‌ریزی عملیاتی به صورت برنامه عملیاتی و اجرایی کاربست خود را بیابد.

کلید واژه‌ها: اقتصاد پنهان، پارادایم سیستمی، قاچاق سازمان یافته، جرم سازمان یافته فراملی، پیشگیری و مقابله

مقدمه

در بسیاری از کشورهای جهان پدیده اقتصاد پنهان^۴ که از آن با عناوینی همچون اقتصاد زیر زمینی^۵، اقتصاد سایه^۶، اقتصاد غیرقانونی^۷، اقتصاد گزارش نشده^۸، اقتصاد ثبت نشده^۹، اقتصاد غیررسمی^{۱۰} و... نام برده می‌شود به الگو واره‌ای تبدیل شده که از آن می‌توان به عنوان پارادایم اقتصاد پنهان نام برد. به نظر می‌رسد، در میان انواع این پدیده، قاچاق کالا و پولشویی بزرگترین میزان و حجم را به خود اختصاص داده به گونه‌ای که می‌توان از قاچاق کالا به عنوان پارادایمی سیستمی و نظام مند یاد کرد. اما سؤال این است که آیا قاچاق کالا و ارز با انگیزه اقتصادی و به صورت تمایل یک فرد به منفعت بیشتر رخ می‌دهد و یا آنکه تعدادی از افراد تشکیل گروهی سه یا چند نفره داده و با ایجاد شبکه، از پیش از مبادی تا محل عرضه برای توزیع و فروش پنهانی کالا و ارز اقدام می‌کنند. به عبارت روشن‌تر در پس پرده فروش کالاهای قاچاق، افراد و یا گروه‌های پنهانی قراردارند که با برنامه ریزی خاص کالاهایی را بدون تشریفات قانونی وارد کشور و یا از آن خارج می‌کنند. قاعدتاً این گروه‌ها یا دارای نفوذ و قدرت لازم هستند و یا با افراد بانفوذ به شکلی کاملاً مخفیانه ارتباط داشته و بخشی از منفعت خود را با او تقسیم می‌کنند.

در واقع می‌توان دو فرض را مطرح کرد: فرض اول آنکه قاچاق کالا به طورکلی انفرادی و تابع تمایلات اقتصادی فرد است و نه افراد. و فرض دوم آن است که افراد بانفوذ و قدرتمند برای جلب منافع گروهی به صورتی سازماندهی شده اقدام به قاچاق می‌کنند.

۴ Hidden economy

۵ Underground economy

۶ Shadow economy

۷ illegal economy

۸ Unreported Economy

۹ Unregistered economy

۱۰ Informal economy

شواهدی که در این میان می‌توان برشمرد متعدد است اما از این میان دو نکته را یادآور می‌شویم نخست آنکه معاون برنامه‌ریزی، نظارت و هماهنگی اقتصادی ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز اذعان می‌دارد: (روزنامه شرق شماره ۲۹۱۳ مورخ ۱۳۹۶/۴/۲۵) "هفته گذشته یک باند وارد کننده طلای قاچاق به کشور در استان زنجان، به وسیله ماموران مبارزه با قاچاق کالا و ارز نیروی انتظامی شناسایی و متلاشی شد. از اعضای این باند ۲۲ کیلو شمش طلای ۲۴ عیار به ارزش ۵۴ میلیارد ریال کشف شد. بنابراین قاچاق کالای ورودی به کشور به صورت بانندی و به تعبیری (شبکه ای) در کشور جریان دارد."

۱،۱ دوم آنکه نظر سنجی انجام شده با عنوان قاچاق کالا: علل، چگونگی و کارکردهای آن از نگاه مردم نشان داده است که اکثریت پاسخگویان این تحقیق (بیش از دو سوم) تأکید کرده‌اند قاچاق کالا پدیده‌ای است که در فرایند آن جریان‌ها، گروه‌ها و سازمان‌های متفاوتی دخیل هستند و همگرایی، هم‌افزایی و پیوند بین جریان‌ها و باندهای سازمان‌یافته، شرکت‌های داخلی و برخی از چهره‌ها و نیروهای متنفذ در دستگاه‌های رسمی کشور، روند قاچاق را تسهیل می‌نمایند. پاسخگویان به این نکته نیز اذعان داشته‌اند که مبارزه با قاچاق کالا مستلزم عزم جدی مسوولان و به‌ویژه حضور و مشارکت مردم با مسوولان است تا بتوان با اتکاء به سرمایه‌های اجتماعی با این پدیده که دارای کارکردها و پیامدهای منفی گوناگونی است، مبارزه هوشمندانه‌ای داشت. پاسخگویان در رتبه‌بندی بین عوامل قاچاق چند نکته را به طور ناخودآگاه مورد تأکید قرار می‌دهند:

۱. پاسخگویان نقش بازیگران داخلی را در فرایند قاچاق برجسته‌تر از عوامل خارجی می‌دانند.

۲. مردم همکاری چند دسته از کنشگران و هماهنگی آنها در فرایند قاچاق را تأثیرگذار می‌دانند. گروه‌های اصلی و یا کنشگران اصلی از نگاه آنها شامل بازیگران فعال در نهادهای رسمی، تاجران داخلی، بازیگران منطقه‌ای و باندهای

بین‌المللی است.

۳. نگاه مردم به قاچاق یک نگاه فرایندی است که کنشگران، نقش مکمل دارند و در هر مرحله با کمک و با مشارکت تعدادی از عاملان، قاچاق انجام و تکمیل می‌گردد. قاچاق امر سازمان‌یافته‌ای است.

۴. نگاه مردم به قاچاق و بازیگران امری کارکردی است. نگاه کارکردی به قاچاق، ایفای نقش توسط کنشگران متفاوت را از نگاه مردم تبیین کرده و آن را معنادار می‌نماید.^{۱۱} (زغفرانلو شهرام، ۱۳۹۲، صص ۸ تا ۱۰)

با این وصف می‌توان نتیجه گرفت که بخشی از قاچاق کالا می‌تواند به وسیله افراد بانفوذ و قدرتمند و به صورت حرفه‌ای و سازمان یافته در کشور جریان داشته و به استناد مواد ۲۸ تا ۳۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز جرم تلقی می‌شود.

مبانی و چارچوب نظری

۱. مفاهیم و تعاریف و قاچاق سازمان یافته و حرفه‌ای

در تعریف قاچاق کالا و ارز در قانون مصوب مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۲) آمده است: هر فعل یا ترک فعلی است که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز گردد و بر اساس این قانون و یا سایر قوانین، قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده باشد، در مبادی ورودی یا هر نقطه از کشور حتی محل عرضه آن در بازار داخلی کشف شود (ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲). در این تعریف چند ویژگی نهفته است:

اولاً نقض تشریفات قانونی است که به موجب همین قانون عبارتست از: اقداماتی

۱۱ در اجرای این پژوهش از دو روش کتابخانه‌ای (اسنادی) و

پژوهش شامل ساکنان بالای ۱۶ سال در ۷ استان کشور شامل استان‌های کردستان، آذربایجان غربی، هرمزگان و خراسان رضوی (به عنوان استان‌های مبادی و مرزی)، استان‌های تهران و اصفهان (به عنوان استان‌های پرمصرف) و استان سمنان (به عنوان استان کمتر مصرف) با حجم نمونه تحقیق ۷۲۳۰ نفر می‌باشد.

از قبیل تشریفات گمرکی و بانکی، اخذ مجوزهای لازم و ارائه به مراجع ذی ربط است که اشخاص موظفند طبق قوانین و مقررات به منظور وارد یا خارج کردن کالا یا ارز، انجام دهند. (ماده ۱ بند ت قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲)

ثانیاً در این قانون و سایر قوانین جرائمی برای آن قائل شده است بنابراین قاچاق کالا و ارز جرم تلقی میشود و نه تخلف

ثالثاً در فرایند ورود و خروج کالا از پیش از مبادی و تا محل عرضه یعنی از درون کشورهای دیگر تا بازار (سوق المسلمین) مبادلات این نوع کالاها جرم محسوب شده و برای آن مجازات تعیین شده است. لذا قاچاق کالا فرآیندی است که هم جنبه ملی داشته و هم فراملی است.

فصل پنجم قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز با ۵ ماده و ۳ تبصره به قاچاق سازمان یافته و حرفه‌ای اختصاص یافته است در تعریف این مفهوم آمده است "قاچاق سازمان یافته جرمی است که با برنامه‌ریزی و هدایت گروهی و تقسیم کار توسط یک گروه نسبتاً منسجم متشکل از سه نفر یا بیشتر که برای ارتکاب جرم قاچاق، تشکیل یا پس از تشکیل، هدف آن برای ارتکاب جرم قاچاق منحرف شده است صورت می‌گیرد" (ماده یک بند س قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز)

به‌طور معمول در این سازمان‌ها افرادی به کار گرفته می‌شوند و با ارتباط گسترده میان تأمین کنندگان کالا در پشت مرزها و مبادی کشور و انتقال دهندگان، کالای قاچاق را به کشور وارد می‌کنند. همچنین در ساختار این گروه‌ها تقسیم کار و طبقه بندی سازمانی وجود دارد. این معیارها و شاخص‌ها در جرم قاچاق سازمان یافته بارها مشاهده شده اما قوانین و مقررات تاکنون با این افراد همانند یک کوله بر برخورد می‌کردند. چه بسا در جرم سازمان یافته، سرشبهه‌های اصلی و سرمایه‌گذاران اصلی قاچاق هیچ‌گاه شناخته و مجازات نمی‌شوند. (گزارش پشتیبان لایحه مبارزه با قاچاق کالا و ارز کارگروه تدوین لایحه ۱۳۹۰ صص ۱۱۰-۱۲۰)

همچنین در تعریف قاچاقچی حرفه‌ای آمده است: "قاچاقچی حرفه‌ای شخصی

است که بیش از سه بار مرتکب تکرار و یا تعدد جرم قاچاق شود" (ماده یک بند ش قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز)

مفهوم جرم قاچاق سازمان یافته یک مفهوم حقوقی است که تشخیص آن با مقام قضایی است ولی از سوی دیگر در مرحله‌ی کشف و تشکیل پرونده، تشخیص این موضوع از نظر کیفیت انجام تحقیقات مقدماتی و همچنین ارجاع اولیه پرونده، به جهت صلاحیت واجد اهمیت فوق العاده‌ای است. به عبارت دیگر اگر منتظر باشیم که پرونده تشکیل شده و مرجع قضایی هنگام رسیدگی به سازمان یافته بودن جرم قاچاق (برحسب تعریف این لایحه) پی ببرد، احتمال دارد بسیاری از دلایل ومدارک توسط مجرمین آن نابود شوند. بنابراین ضرورت داشت در مرحله‌ی کشف جرم، معیارها و شاخص‌ها تبیین شوند تا سازمان کاشف در صورت روبه‌رو شدن با معیارهای عینی و مشهود، توان خود را برای تشکیل ارکان یک پرونده قاچاق سازمان یافته متمرکز کند. شاخص‌ها و قوانین اولیه عبارت‌اند از:

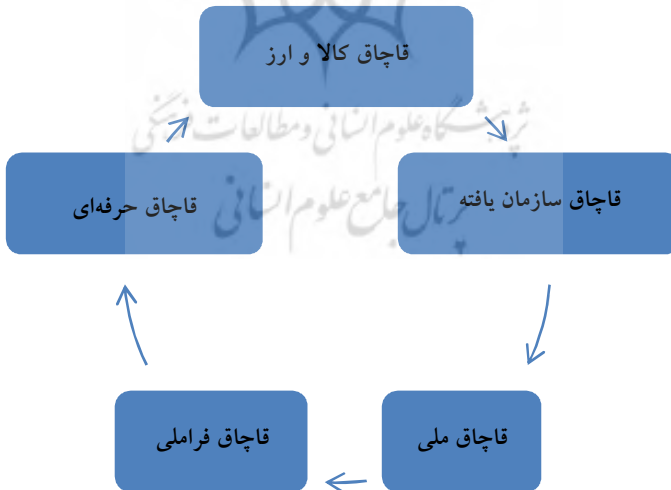
۱. وضعیت فردی که کالای قاچاق نزد وی کشف می‌شود.
۲. شیوه و سیر ارتکاب قاچاق
۳. حجم و ارزش کالای کشف‌شده
۴. چگونگی ارتباط‌گیری فرد حامل با سایر افراد براساس نوع تجهیزات شواهد و قراین باید بتواند جهاتی مثل: سازمان یافته بودن ارتکاب، تعلق کالا به غیر (به‌کارگیری افراد خرده یا در جریان قاچاق)، وجود سرمایه گذار اصلی ناشناخته و کشف سابقه‌ی نامکشوف ارتکاب قاچاق با کشف را روشن نماید.

کشف جرایم سازمان یافته علاوه بر نیاز به صرف وقت بیشتر برای جمع‌آوری دلایل، به اختیارات و گشاده‌دستی ویژه نیاز دارد. مرجع اعطاء این اختیارات، مرجع رسیدگی‌کننده ای است که پرونده از ابتدا نزد وی مطرح گردیده است. گزارش پشتیبان لایحه مبارزه با قاچاق کالاوارز کارگروه تدوین لایحه ۱۳۹۰ (صص ۱۱۰-۱۲۰) این قانون

از سه جهت در زمینه جرم سازمان یافته واجد نوآوری است:

۱. تعریف و به رسمیت شناختن جرم سازمان یافته
  ۲. تعیین نظام کیفردهی متناسب با حجم قاچاق ارتكابی و پیش بینی سنگین ترین مجازات‌ها
  ۳. پیش بینی وظایف و اختیارات جدید برای سازمان کاشف در جهت تعیین این گونه جرایم
- در تعریف قاچاقچی حرفه‌ای نیز یک نوآوری محسوب می‌شود زیرا تاکنون در قوانین و مقررات بین کسی که برای بار اول مرتکب قاچاق می‌شود و کسی که بعد از چند بار مرتکب دستگیری و تحمل مجازات، بازهم مرتکب قاچاق می‌شود، تفاوتی قایل نشده بود.
- در این قانون، فرضی این‌گونه مطرح شده: فردی که سابقه دو بار محکومیت قطعی به قاچاق داشته و بازهم مرتکب قاچاق شود، قاچاقچی حرفه‌ای بوده و قاچاق، شغل اصلی وی محسوب می‌شود.

نمودار ساختاری قاچاق کالا و ارز سازمان یافته

منبع: نگارنده

۲. جرم انگاری قاچاق سازمان یافته و حرفه‌ای

این جرم پدیده‌ای سیال و متغیر در بستر جامعه است. قاچاقچیان که از ارتکاب جرم منافع اقتصادی بزرگی را دنبال می‌کنند، با استفاده از خلاءهای قانونی و مقررات و پیچیدگی‌های مربوط، مسیر فعالیت‌های مجرمانه‌ی خود را به سمتی سوق می‌دهند که از اعمال نظارت دور باشد جرایم سازمان یافته با رویکرد استفاده از منابع و اطلاعات در جهت کسب منافع کلان اقتصادی صورت می‌گیرند. قاچاق کالا می‌تواند هم به عنوان یک جرم سازمان یافته مستقل تعریف شود و هم به عنوان جرمی که منافع مالی اقدامات مجرمانه سنگین تری مانند تامین منابع مالی تروریسم را فراهم آورده است. این در حالی است که در قوانین و مقررات، این موضوع کاملاً مسکوت مانده است. از همین رو مهم‌ترین پرونده‌های قاچاق را پرونده‌هایی تشکیل می‌دهند که به صورت بانندی ارتکاب یافته‌اند. به این صورت که چند نفر با وظایف کاری مشخص ضمن نفوذ در کارمندان دولتی و پرداخت رشوه یا تطمیع، اقدام به قاچاق کلان می‌کنند. اصولاً این گروه‌های سازمان یافته در اولین ارتکاب قاچاق کشف نشده و هنگامی شناسایی می‌شوند که مقادیر زیادی کالا به طرز غیر قانونی وارد کشور شده و اثرات مخرب خود را به جا گذاشته است.

جنایت سازمان یافته، ارتکاب برنامه‌ریزی شده جنایاتی قابل توجه برای تحصیل منفعت یا قدرت است. در صورتی که بیش از دو شریک در مدت زمانی طولانی یا نامحدود سهمی از طریق تجارت یا ساختارهای شبه تجارتي یا استفاده از خشونت یا دیگر وسایل تهدید یا از طریق نفوذ در سیاست یا رسانه‌ها یا اداره عمومی، سیستم دادگستری یا اقتصاد ایفا نموده و با یکدیگر همکاری کنند.» (سلیمی صادق، ۱۳۸۲، ص ۳۱)

۳. پارادایم و عوامل جرم سازمان یافته فراملی قاچاق کالا

از جمله پارادایم‌های جرایم سازمان یافته و تهدیدات مربوط به آن پدیده‌ی قاچاق کالا است. پارادایم و تهدیدی که در حاشیه‌ی آن، تنش‌های فرهنگی و اجتماعی ایجاد

شده، روبه سوی بحران‌های جداگانه‌ای گذارده و در نهایت به تهدیدات دیگری علیه امنیت تبدیل خواهند شد. این فرآیند در کشورهای در حال توسعه به عنوان یک پارادایم به شمار می‌رود.

توضیح آنکه قاچاق کالا و ارز از منظر سازمان یافتگی می‌تواند دو وجه داشته باشد. وجه ملی که افراد و هدایت کنندگان تشکیلات در داخل کشور اقدام به این عمل مجرمانه می‌کنند. و وجه فراملی که جرمی سازمان یافته است که به وسیله افراد و یا سازمانهای بیرون از کشور برنامه ریزی، هدایت و راهبری می‌شود. هر چند که نمی‌توان ویژگیهای را برشمرد که این دو را از یکدیگر متمایز سازد به گونه ای که تفکیک این دو بسیار مشکل است.

حال پرسش اصلی این است که عامل‌های ایجاد و توسعه جرم سازمان یافته فراملی قاچاق کالا چه چیزهایی است؟

۳-۱. عامل فرهنگی: دگرگونی ارزش‌ها و شیوه زندگی می‌تواند یکی از عوامل مؤثر در روآوردن افراد به تشکیل سازمان بزه‌کارانه باشد. گزاره‌های دینی و مذهبی وقتی در اثر تأثیرپذیری از رسانه‌ها و مطبوعات و مانند آنها ماهیت و التزام عملی خود را از دست بدهد و ارزش‌های مادی صرف جایگزین آن گردد، از درون چنین تحول، گروه‌های سازمان یافته جنایتکار زاییده می‌شود. التزام به فرهنگ دینی در هر ملت و جامعه نتایج مثبت و سالم‌سازی جامعه را در پی دارد و روگردانی از آن، پیامدهای ضدانسانی را به همراه می‌آورد. پندار آسایش و توسعه صرف، دنیاخواهی و ثروت‌اندوزی را با خود به همراه دارد. اگر داشتن ثروت خود به خود ارزش به شمار آید و نگاه جامعه به چنین فردی نگاهی ارزشی باشد و جایگاه ویژه‌ای برای او قائل شود، در این صورت ثروتمند راه به دست آوردن ثروت برایش مهم نیست، بلکه اصل ثروت و افزایش آن هدف اصلی است.

۳-۲. شهرنشینی و صنعتی شدن کشورها: با کوچ دادن یا کوچ کردن به سوی شهرها و تبارز آثار صنعتی شدن در زندگی مردم، آداب و فرهنگ سنتی و مذهبی مردم

ضعیف شده و به انحراف کشیده می‌شود و از جرایم ساده کوچک گذشته به جرایم بزرگ سازمان‌یافته و پیچیده رومی‌آورند. در این فرایند با محور قرار گرفتن اقتصاد و خوش‌بختی را در داشتن امکانات زیاد دیدن، افراد به طرف جنایت سازمان‌یافته متمایل می‌شوند. (میر محمد صادقی حسین، ۱۳۷۷، صص ۱۹۴-۱۹۶)

۳-۳. فروپاشی شوروی و پایان جنگ سرد: پایان جنگ سرد بین دو ابر قدرت شرق و غرب به دنبال فروریختن پایگاه کمونیسم در شوروی (سابق) موجب تحولات و تغییرات زیادی در ژئوپولیتیک منطقه و جهان شد. تحولات اجتماعی و سیاسی در این حوزه‌ها نقش مؤثری در تشدید و گسترش جرایم سازمان‌یافته داشته است. در جریان این تغییرات، نظام بسته اقتصادی تبدیل به نظام آزاد اقتصادی و اختناق سیاسی تبدیل به نظام بازتر و آزادتر گردیده است. آزادی اقتصادی و سیاسی در شیوه و گسترش فعالیت‌های جنایت سازمان‌یافته، تأثیر بسیاری داشته و زمینه تحرکات و سازماندهی گروه‌های تبه‌کار را بیش از پیش فراهم کرده و در این وضعیت سردرگم کشورها، انگیزه افراد به ارتکاب جرایم سازمان‌یافته را تقویت نموده است. (میر محمد صادقی حسین، ۱۳۷۷، صص ۱۹۴)

۳-۴. توسعه اطلاعات و سرعت و آسانی حمل و نقل: پیشرفت و توسعه در موضوع ارتباطات و تبادل اطلاعات، به ویژه صنعت رایانه اقدامات نهادهای تبه‌کار فراملی را آسان‌تر کرده و موجب گسترش جنایت سازمان‌یافته گردیده است. مجرمان با استفاده از تلفن و پیام‌های رایانه‌ای اطلاعات را رد و بدل کرده و از همین طریق به نقل و انتقال پول می‌پردازند که هیچ‌گونه نشان و اثر به جا نمی‌گذارند. در این صورت شناسایی و کشف جرم دشوار و گاهی غیرممکن می‌شود.

همچنین حمل و نقل آسان بین‌المللی، رفت و آمد بین مرز کشورها را برای نقل و انتقال اشخاص و کالا به گونه چشم‌گیری افزایش داده است. همچنین گسترش تجارت جهانی که پس از جنگ سرد رونق یافته و با استفاده از کشتی‌های بزرگ در امر صادرات و واردات کالا، زمینه سوءاستفاده از آنها جهت قاچاق کالا (همانند مواد

مخدر و داروهای روان‌گردان) افزایش یافته است (همان)

۳-۵. **درگیری‌های داخلی:** کشمکش‌ها و فتنه‌های داخلی که در اثر ضعف دولت مرکزی یا نبود دولت، به انگیزه‌های مذهبی، نژادی و سیاسی رخ می‌دهد، بستر مناسبی برای بروز و ظهور گروه‌های بزه‌کاران فراملی فراهم می‌کند. نزاع‌های داخلی علاوه بر فاجعه انسانی در داخل کشور، مکان امن برای مجرمان سازمان یافته می‌شود و با نبود نظام‌های قانونی و اجرایی فرصت مناسب برای تشدید و گسترش فعالیت‌های مجرمان سازمانی را به وجود می‌آورد. (ابراهیم حاجیانی، ۱۳۸۴، ص ۴۸۷)

۳-۶. **ضعف و فساد دولت مرکزی:** ضعف و عدم اقتدار دولت مرکزی بر بخشی از نقاط کشور، می‌تواند عامل مهمی در رشد و گسترش سازمان‌های جنایت‌پیشه باشد. روسیه را نمونه روشن دولت ضعیف که در تشدید و افزایش جنایت سازمان یافته مؤثر بوده، می‌دانند. فروپاشی حزب کمونیست و به هم ریختن اقتدار، بیش از گذشته زمینه رشد و گسترش برای گروه‌های تبه‌کاری را فراهم کرد. پس ضعف اقتدار دولت و نیز وجود فساد در نهادهای دولتی، عامل مهمی برای گسترش و فعالیت گروه‌های جنایت‌پیشه می‌باشد.

۳-۷. **گروهی بودن ارتکاب جرم در جرایم سازمان یافته:** روان‌شناسان جنایی می‌گویند: ارتکاب جرم به صورت گروه و دسته آسان‌تر از ارتکاب فردی است؛ زیرا در ارتکاب جرم همکارانی را همراه خود دارد که او را زودتر و آسان‌تر به اهداف مجرمانه می‌رسانند. همچنین حضور شرکا و معاونان سبب می‌شود که نقش مرتکب در جرم کم‌رنگ‌تر شود و این امر اضطراب و نگرانی او را نسبت به تعقیب و مجازات کاهش می‌دهد. علاوه بر همه اینها، ارتکاب گروهی جرم، خطر تعقیب، دستگیری، محاکمه و مجازات را کمتر می‌دانند؛ زیرا هر کس برای رسیدن به هدف مجرمانه وظایف خاصی دارد و کارها بین افراد تقسیم می‌شود و این موضوع ممکن است موجب این شود که مسئولان انتظامی و قضایی نتوانند ردیابی لازم را در تعقیب مجرمان انجام دهند. بنابراین، ارتکاب دسته‌جمعی جرم موجب می‌شود که افراد جذب

این گروه‌ها شوند و غالباً جرایم سازمانی بزه‌های بزرگ را مرتکب شوند. (محمدابراهیم شمس‌ناتری، ۱۳۹۲ص ۱۲۳)

۴. ویژگی‌های جنایت سازمان یافته فراملی

شناسایی این ویژگی‌ها به عنوان قسمتی از بدنه‌ی اصلی موضوع می‌تواند در فهم و شناخت این‌گونه جرایم مفید واقع بشود. این صفات و ویژگی‌ها با توجه به عامل‌های ایجاد و توسعه جرم سازمان یافته فراملی عبارتند از:

۱. تشکیلاتی و شبکه‌ای عمل کردن گروه‌های جنایی، به گونه‌ای که ارتباط دائم و برنامه‌ریزی شده میان گروه برقرار است و این ارتباط تصادفی نیست.
۲. ارتباط فراملی و فعالیت در چند کشور که دست‌کم بین سه نفر یا بیشتر انجام می‌شود، این ویژگی این قبیل جرم را از جرایم داخلی متمایز می‌کند.
۳. یکی از ویژگی‌های این نوع جنایات، شدت است.
۴. اقتصادی بودن، که جزو اهداف اصلی است و نمی‌توان آن را جزو ماهیت جرم به شمار آورد. (محمد ساولانی، ۱۳۹۲ص؟)

برای جرایم سازمان یافته نیز ویژگی‌ها و صفات زیر را برشمرده‌اند:

۱. غیر ایدئولوژیک (فاقد اهداف سیاسی)؛
۲. دارای سلسله مراتب؛
۳. تداوم و استمرار جرم در طول زمان؛
۴. ارتکاب فساد اداری برای پیشبرد اهداف خود؛
۵. استفاده از ارباب و خشونت؛
۶. دارای یک تقسیم کار ویژه؛
۷. انحصارگر؛
۸. از اعضای محدود و انتخابی برخوردارند؛
۹. پیروی از مقررات و قواعد روشن که شامل اصول سری و محرمانه است

(حمید هاشمی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۴)

می‌توان بر اساس تقسیم‌بندی یکی از حقوقدانان، این جنایات را نیز به پنج دسته طبقه‌بندی کرد این امر گستردگی این فعالیت‌ها را نشان می‌دهد:

۱. ارتکاب فعالیت مجرمانه اصلی (مانند تجارت مواد مخدر یا سلاح)
۲. وسیله‌ای برای نابود کردن رقیب (قتل، ترور و...)
۳. اشکال مقابله با افشا و کشف جرم رشوه، فساد مالی و....
۴. جرایم ارتكابی برای حفظ سرمایه‌ی ناشی از ارتكاب جنایت (تطهیر پول، فرار از مالیات ....)
۵. فعالیت‌هایی برای مشروع جلوه دادن فعالیت‌های مجرمانه (مثل ایجاد مؤسسات و شرکت‌های واهی) (همان)

۵. مصادیق جرم سازمان یافته

با توجه به مقررات و نظام حقوقی هنجاری حاکم بر هر جامعه و وضعیت متفاوتی در تعیین مصادیق جرم سازمان یافته به وجود می‌آید که به عنوان مثال، فساد مالی به ویژه در کشورهای جهان سوم از مصادیق برجسته‌ی جرم سازمان یافته محسوب می‌شود، در ایران برخی عناوین یا مصادیق دیگر جرایم سازمان یافته عبارت است از:

- باند قاچاق مواد مخدر؛
- باندهای ترویج و اساعه‌ی منکرات؛
- باندهای اشرا و سرقت‌های مسلحانه؛
- قاچاق، ورود و توزیع سلاح و مهمات غیرمجاز؛
- فعالیت‌های سازمان یافته گروه‌های غیرقانونی؛
- فعالیت‌های جاسوسی و غیرقانونی سرویس‌های اطلاعاتی و جاسوسی اتباع بیگانه در سطح کشور؛
- جرایم اینترنتی؛

- مفاسد اقتصادی؛
- ایجاد بحران‌های قومی و قبیله‌ای؛
- زمین‌خواری. (سمیه فلسفی، پایگاه اطلاع رسانی چطور. chetor.com)

نمودار عوامل و مصادیق قاچاق سازمان یافته

منبع: نگارنده

نظام حقوقی ما عملاً قاچاق کالا را به عنوان یک جرم می‌شناسد و در برخی از انواع و مصادیق کالاهای قاچاق آن را قاچاق سازمان یافته تلقی می‌کند به عنوان مثال در ماده ۳۰ قانون مباره با قاچاق کالا می‌خوانیم "در صورتی که ارتکاب قاچاق کالا و ارز به صورت انفرادی و یا سازمان یافته به قصد مقابله با نظام جمهوری اسلامی ایران یا با علم به مؤثر بودن آن صورت گیرد و منجر به اخلال گسترده در نظام اقتصادی کشور شود، موضوع مشمول قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹/۹/۱۹ می‌گردد و مرتکب طبق مقررات قانون مزبور مجازات می‌شود." همچنین در ماده ۳۱ این قانون آمده است "در صورتی که احراز شود مرتکب جرائم قاچاق کالا و ارز با علم و عمد، عواید و سود حاصل از این جرائم را به نحو مستقیم یا غیرمستقیم برای تأمین مالی تروریسم و اقدام علیه امنیت ملی و تقویت گروه‌های معاند با نظام اختصاص داده یا هزینه نموده است، علاوه بر مجازات‌های مقرر در این قانون حسب مورد به مجازات محارب یا مفسد فی الارض محکوم می‌گردد." بر اساس این و بر مبنای ماده ۲ قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور حکم قاچاقچینی که قصد اخلال در نظام اقتصادی را دارند، اعدام پیش بینی شده است نکته‌ای که حائز اهمیت است آنکه هنوز در نظام ارزشی جامعه ما قاچاق بسیاری از کالاها قبیح نداشته و مردم تلقی گناه از آن ندارند و یا حداقل آن را مذموم نمی‌شمارند. این امر نشان می‌دهد که باید با تبلیغات هوشمند و آموزش‌های لازم جامعه را نسبت به این پدیده آگاه‌تر ساخت.

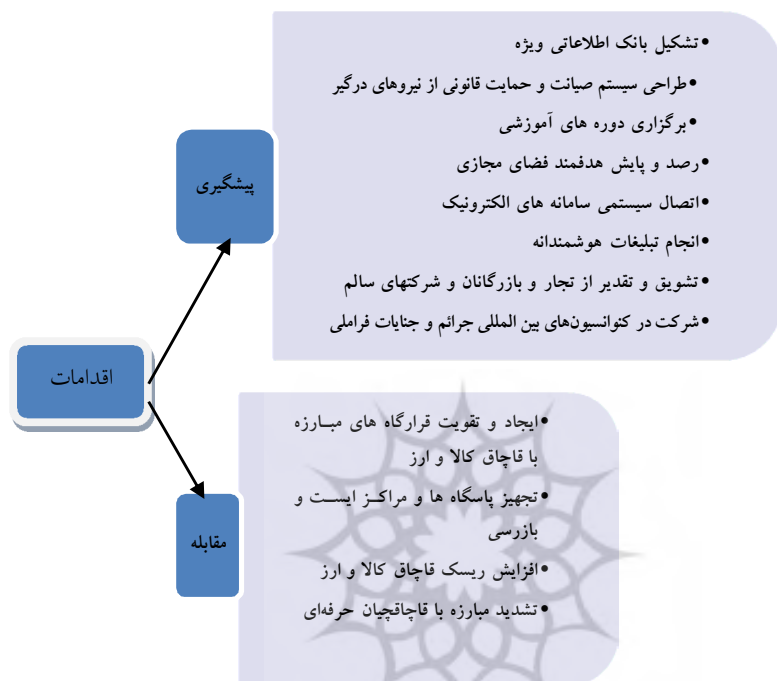
۶. راه‌های جلوگیری از قاچاق سازمان یافته

بررسی پدیده‌ای به نام (قاچاق کالا) که آثار زیانباری چون ایجاد اخلال در عملکرد نظام اقتصادی، ایجاد اخلال در سیاست‌های تجاری، مالی، پولی و کاهش درآمد‌های دولت را به دنبال دارد، باید جدی شمرده شود. خصوصاً آنگاه که جنبه ملی و فراملی یافته و در قالب قاچاق سازمان یافته و حرفه‌ای گسترش می‌یابد. با عنایت به

- ویژگی‌های پیچیده و مرکب این پدیده اقدامات زیر می‌بایست سامان داده شود:
- ۱-۶. ایجاد و تقویت قرارگاه‌های مبارزه با قاچاق کالا و ارز در نقاط آلوده به ویژه در استانهای مرزی هدف و تجهیز آنها به اسباب و لوازم مورد نیاز
  - ۲-۶. اتصال سیستمی سامانه‌های الکترونیک بر اساس مواد ۵ و ۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز برای کاربران هدف در مبارزه با قاچاق سازمان یافته و حرفه‌ای
  - ۳-۶. تشکیل بانک اطلاعاتی ویژه و سراسری از عوامل دخیل در فرایند قاچاق سازمان یافته و حرفه‌ای با تاکید بر شناسایی قاچاقچیان بین‌المللی و حرفه‌ای و سابقه‌دار
  - ۴-۶. تجهیز پاسگاه‌ها و مراکز ایست و بازرسی به امکانات نظارت الکترونیک و هوشمند سازی سیستم نظارت و کنترل حمل و نقل بر اساس مواد قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز
  - ۵-۶. طراحی سیستم صیانت و حمایت قانونی از نیروهای درگیر با باندها، شبکه‌ها و قاچاقچیان بین‌المللی و حرفه‌ای
  - ۶-۶. برگزاری دوره‌های آموزشی در باره فرآیند پیشگیری و مبارزه با قاچاق سازمان یافته برای تمامی نیروهای ستاد مرکزی، کمیسیونهای استانی و شهرستانی، نیروهای درگیر در امر مبارزه در دستگاه‌های مرتبط و ....
  - ۷-۶. انجام تبلیغات هوشمندانه برای تبیین و اطلاع‌رسانی به مردم در حوزه قاچاق سازمان یافته به منظور تحکیم نگرش‌های مثبت در میان مردم و مسئولان
  - ۸-۶. افزایش ریسک قاچاق کالا و ارز در حوزه قاچاق سازمان یافته و حرفه‌ای و تشدید مبارزه با آن از طریق هماهنگی برنامه ریزی شده و هوشمندانه در بین دستگاه‌های مرتبط
  - ۹-۶. ورود جدی و برنامه ریزی شده در کنوانسیون‌های بین‌المللی جرائم و جنایات فراملی همچون کنوانسیون پالمو و جذب همکاری‌های بین‌المللی در مبارزه با قاچاق سازمان یافته

نمودار اقدامات لازم برای مبارزه با قاچاق سازمان یافته و حرفه‌ای

منبع: نگارنده

۱۰-۶. رصد و پایش هدفمند فضای مجازی با رویکرد شناخت فرایند سازماندهی قاچاقچیان از طریق فضاهای دیجیتال و به منظور سرنخ‌یابی اطلاعاتی از روند فعالیت شبکه های کلان قاچاق و عوامل آنها در داخل و خارج از کشور

۱۱-۶. تشدید مبارزه با قاچاقچیان حرفه‌ای در حوزه‌های مرزی، پایانه‌ها، اسکله‌ها، محورهای مواصلاتی، انبارها و مراکز دپو فضاهای مجازی، فروش و فروشگاه های اینترنتی و الکترونیک،

۱۲-۶. تشویق و تقدیر از تجار و بازرگانان و شرکتهای سالم و شرافتمند با رویکرد نشان دهی اقتصاد سالم و پایدار به عنوان جلوه ای از اقتصاد مقاومتی

۷. نتیجه گیری

پارادایم جرم سازمان یافته قاچاق کالا در سالهای اخیر به صورت یک معضل دارای ابعاد مختلف، بر حیات اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تحمیل شده است. پدیده قاچاق کالا در واقع پدیده ای پیچیده، چند بعدی و سیستمی است که هرگونه برخورد یک بعدی می تواند بر پیچیدگی آن بیفزاید. این پدیده از یک سو ریشه در انگیزه های اقتصادی سوداگرانه در بخش تجارت و کسب و کار کشور دارد که عدم تعادل های ساختاری در این بخش، می تواند دامنه ی وسعت آن را شدت بخشد. از سوی دیگر برخی ویژگی های اجتماعی به بستری مناسب برای گسترش فعالیت های قاچاق تبدیل شده است. گستره قاچاق سازمان یافته، دارای بسترهای ملی و فراملی است که در این زمینه باید دقت بیشتری شود و مسئولان با جدیت بیشتری به این پدیده پرداخته و در قالب عزم جدی و ملی برای پیشگیری و مقابله با آن اقدام نمایند. قاچاق سازمان یافته و حرفه ای تبدیل به یک الگو واره و پارادایم شده است. این پدیده خطرات جدی برای امنیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و امنیتی کشوری داشته و متوجه باید بود که دانه درشت ها و قاچاقچیان بین المللی برای ضربه زدن به نظام وارد عرصه شده و در صدد فراگیر کردن جنگ نرم از طریق ضربه زدن به نظام اقتصادی کشورند

در نهایت توصیه می شود که راهکارهای ۱۲ گانه پیشگیری و مقابله با قاچاق کالا و ارز سازمان یافته تبدیل به برنامه اجرایی شده و مبارزه ای جهانی در این زمینه شکل داده شود. باید توجه داشت که در صورت اجرای دقیق قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و باور و اعتقاد داشتن به پیشگیری و مبارزه جدی با این پدیده می توان مبارزه ای بی امان از پیش از مبادی تا سطح عرضه را سامان داد.

منابع

- حاجیانی، ابراهیم، «جرایم سازمان یافته؛ مفهوم، مدل ها و تأثیرات آن بر ثبات سیاسی»، مطالعات راهبردی ۲۹ (پاییز ۱۳۸۴).
- شمس ناتری، محمد ابراهیم، «جرایم سازمان یافته»، فقه و حقوق ۱ (تابستان ۱۳۸۳).
- سلیمی، صادق، جنایات سازمان یافته فراملی، تهران، صدر، ۱۳۸۲.
- میر محمد صادقی، حسین، حقوق جزای بین المللی در: مجموعه مقالات، تهران، میزان، ۱۳۷۷.
- گزارش پشتیبان لایحه مبارزه با قاچاق کالا و ارز کارگروه تدوین لایحه ۱۳۹۰.
- شهرام زعفرانلو قاچاق کالا: علل، چگونگی و کارکردهای آن از نگاه مردم (گزارش از نظر سنجی ۱۳۹۰).
- عید محمد احمدی جرایم سازمان یافته فراملی و عوامل آن پایگاه جامع مدیر یار به آدرس <http://athir.blogfa.com/post-asp.aspx>
- سمیه فلسفی جرایم سازمان یافته؛ آشنایی با انواع و ویژگی های آن به آدرس الکترونیک chetor.com
- حمید هاشمی، محمد علی باباپور. جرایم سازمان یافته؛ انتشارات گیسوم، ۱۳۹۰.
- اسدالله افشار جامعه‌ی بشری و پدیده‌ی جرم سازمان یافته؛ انتشارات سفیر اردهال ۱۳۹۵.
- محمد ساولانی. تحلیل پارادایم جامعه شناسی جرایم سازمان یافته؛ شرکت تعاونی انتشارات هورمز ۱۳۹۲.
- قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب سال ۱۳۹۲.
- قانون مجازات اخلا لگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹/۹/۱۹.